

Het Rembrandttheater in Amsterdam werd verwoest na een aanslag van de Joodse verzetsgroep CS6. © Beeldbank WO2 – NIOD

Door Hanneloes Pen 13-04-22, De Stentor

Onderzoek weerlegt mythe van ontbreken Joodse weerstand in oorlog 'Verzet kwam gelijk op gang'

Het Joods verzet was in de Tweede Wereldoorlog groter en kwam heel snel op gang. Historicus Ben Braber wil met zijn onderzoek definitief een einde maken aan de mythe dat Joden zich zonder verzet lieten afvoeren.

'Kunnen jullie wat doen tegen die klerelijers?' was op 10 mei 1940 de vraag aan het pasgetrouwde Amsterdamse Joodse echtpaar *Nol Bueno de Mesquita*, binnenhuisarchitect, en verpleegster *Ter Kolthoff*. Het stel nam daarop direct twee verzetsmensen in huis. Ze maakten brandbommen in hun woning en sloten zich aan bij het Verzet.

Het is een van de vroegste voorbeelden van Joden die in het verzet terechtkwamen. Historicus Ben Braber schreef in 2015 een boek over het echtpaar: *Waren mijn ogen een bron van tranen*. Zeven jaar later ligt er een wetenschappelijk werk dat aantoonde dat er aanzienlijk meer Joden in het verzet zaten. Naar schatting van de historicus gaat het om *honderden tot duizenden* Joden; sommigen opereerden alleen of in een kleinere groep, anderen zochten op een gegeven moment aansluiting bij grotere verzetsnetwerken.

Het werk van Braber is een nieuwe ontkrachting van de fabel dat Joden zich in de oorlog als makke schapen lieten wegvoeren naar kampen in het oosten.

„Deze mythe komt deels voort uit het vooroorlogse vooroordeel over het stereotype van de zwakke Jood”, zegt Braber, die als honorary research fellow verbonden is aan de Universiteit van Glasgow.

Vaak waren het mensen met een sterke levensopvatting. Ze waren socialist, communist of zionist of sloten zich om humanitaire of religieuze redenen aan bij het verzet

„We wisten weinig van de achtergrond van Joodse verzetsmensen. In mijn onderzoek concentreerde ik me op individuen als Walter Süskind, beheerder van de Hollandsche Schouwburg, die zeshonderd Joodse kinderen hielp ontsnappen, en op groepen – een handvol mensen tot hooguit honderd man – die geheel of grotendeels uit Joden bestond.”

Mark van West, en de gebroeders David en Philip Zilverberg maakten deel uit van een Joodse knokploeg. © Stapf Bilderdienst/NIOD

Westerweelgroep

Als voorbeeld van Amsterdamse Joodse verzetsgroepen noemt hij de Westerweelgroep, die hielp bij de onderduik van uit Duitsland en Oostenrijk gevluchte Palestinapioniers (die uiteindelijk naar Palestina wilden emigreren), en de Oosteindegroep – aanvankelijk opgericht om Joodse vluchtelingen op te vangen – die persoonsbewijzen vervalste.

Daarnaast waren er 'gemengde' verzetsgroepen, zoals CS6 (Corellistraat 6) van de broers *Gideon en Jan Karel Boissevain*, die met de Joodse hoogleraar economie *Leo Frijda* verzetswerkzaamheden uitvoerden. CS6 fabriceerde bijvoorbeeld bommen voor sabotage op treinstellen.

Braber onderzocht de achtergronden van de Joodse verzetslieden: hun levensopvattingen, persoonlijke omstandigheden, karaktereigenschappen, het moment waarop ze in het verzet gingen.

„Deze mensen werden zelf direct geraakt door de anti-Joodse maatregelen en besloten zich daartegen te verzetten. Vaak waren het mensen met een sterke levensopvatting. Ze waren socialist, communist of zionist of sloten zich om humanitaire of religieuze redenen aan bij het verzet. Maar soms geraakten ze ook gewoon door toeval in het verzetswerk.”

De Joodse verzetslieden kwamen grotendeels uit sociale middengroepen en in tegenstelling tot de armere Joden hadden ze in hun vooroorlogse leven al contacten met niet-Joden. „Onder hen waren studenten, kunstenaars, artiesten, fotografen, maar ook juristen, bakkersknechten en reclameschilders. Het ging dikwijls om jonge mensen die zelf ondergedoken zaten of van wie familieleden reeds waren weggevoerd”, zegt Braber.

Braber constateert dat het Joodse verzet aanzienlijk eerder op gang kwam dan het niet-Joodse verzet [...]. „Dat kwam pas echt tot ontwikkeling in de loop van 1943”, zegt Braber. Hij deelt de periodes van het Joodse verzet in grofweg vier categorieën in. Het Joodse echtpaar Bueno de Mesquita en Ter Kolthoff, dat om humanitaire redenen direct in actie kwam, is een voorbeeld uit de eerste periode, kort na de bezetting.

Het verzet richtte zich op wraak. Zo begon CS6 zich te richten op het neerschieten van verraders

In de tweede periode, vanaf het najaar 1940 tot en met de winter 1941 begonnen Joodse bokkers van de Amsterdamse boksschool Olympia van trainer *Joop Cosman* een knokploeg te vormen om te vechten tegen de Duitsers. „Het waren Joden die zich niet op de huid wilden laten zitten en terug sloegen. Joodse hoogleraren vochten hun ontslag aan.”

Wapens ingezet

Vanaf de derde periode in de winter van 1941 begon het verzet met aanslagen en sabotages en nam het wapens ter hand. „Het werd serieuzer en heftiger.”

Vanaf de deportaties in juli 1942, stelt Braber, veranderde het karakter en de omvang van het Joodse verzet. „De omvang van het verzetswerk nam toe. Er moesten schuilplaatsen worden gevonden, valse papieren worden gemaakt, bonnen en voedsel worden verstrekt. Koeriersters brachten illegale kranten rond.”

Leden van boksschool Olympia met *Ben Brill* (staand, uiterst links), *Gerrit Cohen* (later in Joods verzet, staand, derde van links), *Joop Cosman* (trainer, zittend met bokshandschoen), maar ook Jan en Kees Olij (later in de **SS** [...], de lange jongens, die helemaal achteraan staan).

De machteloosheid, wanhoop en boosheid nam in die periode toe, omdat Joden massaal werden gedeporteerd. „Het verzet richtte zich op wraak. Zo begon CS6 zich te richten op het neerschieten van verraders.”

Over de reden dat het niet-Joodse verzet pas in de loop van 1943 tot ontwikkeling kwam, zegt Braber: „In mei 1943 werd de Arbeitseinsatz ingevoerd door de bezetter. De voedselrantsoenering begon in deze vierde periode en er werden en masse gijzelaars neergeschoten. Al die maatregelen begonnen niet-Joden te raken. Maar 1943 was te laat voor de Joden die al op grote schaal waren afgevoerd.”

Om hoeveel Joodse verzetslieden het precies ging, is volgens Braber niet te zeggen. „Ze voerden een strijd op leven en dood en verzetten zich met hand en tand. Het heeft ertoe bijgedragen dat zo'n 13.000 Joden zijn gered, onder wie veel kinderen. Het doel van de nazi's om alle Joden te vernietigen is mede dankzij hen niet bereikt.”